

واکاوی مهمترین اولویت‌ها و دغدغه‌های دوران دانشجویی با استفاده از نظریه داده بنیاد

(نمونه مطالعاتی: دانشجویان دانشگاه علم و صنعت)

لیلا سنگی^۱

۳۳

دوره ۱۳، شماره ۱، پیاپی ۳۳
بهار ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳-۰۶-۰۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴-۰۶-۱۸

صص: ۲۸۳-۳۱۸

شابا چاپی: ۵۵۹۹-۲۳۲۲

رتبه علمی

پورتال صنعت کواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

چکیده

دوران دانشجویی، به دلیل قرار گرفتن در سال‌های آغازین جوانی و برخورداری از شور و انرژی ویژه این دوره، مقطعی حساس و بسیار تأثیرگذار در مسیر توسعه فردی و اجتماعی افراد محسوب می‌شود. فرصت بی‌بدیل آرمان‌گرایی و عدالت‌خواهی که ریشه در ذات جوانی دارد، بستری مناسب برای شکل‌گیری آینده جوانان فراهم می‌آورد. پیامدهای مثبت و منفی این دوره از زندگی، فراتر از سال‌های حضور فرد در دانشگاه، تا سالیان متمادی در سطوح مختلف جامعه تسری می‌یابد.

این مقاله با هدف شناسایی و واکاوی مهم‌ترین دغدغه‌ها و اولویت‌های دانشجویان ایرانی در آغاز قرن حاضر نگارش شده است. برای دستیابی به این هدف، رویکرد کیفی و روش نظریه داده بنیاد و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و عمیق با نمونه‌های هدفمند و اشباع‌شده از دانشجویان دانشگاه علم و صنعت مورد بهره‌برداری قرار گرفت. نتایج حاصل از تحلیل جامع داده‌ها نشان می‌دهد که مسائل و چالش‌های اقتصادی به عنوان یکی از برجسته‌ترین و مهم‌ترین دغدغه‌های اصلی و مشترک بخش قابل توجهی از جامعه دانشجویی کشور در شرایط کنونی می‌باشد. این دغدغه‌ها شامل مواردی نظیر تأمین هزینه‌های زندگی، شهریه، مسکن و نگرانی از آینده شغلی است. این یافته‌های کلیدی می‌تواند مبنایی مستحکم و کاربردی برای سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان آموزشی و نهادهای مربوطه در سطح ملی و دانشگاهی باشد. با درک عمیق‌تر این چالش‌ها، امکان تدوین و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی مؤثرتر فراهم می‌آید تا با اصلاح ساختارهای موجود، علاوه بر بهبود فضای عمومی کشور و افزایش امید اجتماعی، گام‌های مؤثری در راستای کاهش اساسی دغدغه‌های دانشجویان و ارتقاء کیفیت زندگی دانشگاهی آن‌ها برداشته شود.

کلیدواژه‌ها:

دغدغه، اولویت، دانشجوی، اقتصاد، سیاست.

۱. استادیار گروه علوم تربیتی پژوهشکده مطالعات توسعه سازمان جهاد دانشگاهی تهران، تهران، ایران sangi@acecr.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

در دنیای کنونی، علم و فناوری که بخش اعظم آن توسط دانشگاه‌ها تولید می‌شود به صورت روزانه در حال توسعه و پیشرفت است. تغییرات تکنولوژیک و فناورانه شتاب می‌گیرند، نوآوری‌های علمی و فناوری دائماً در حال ظهور هستند و به تدریج شیوه زندگی مردم، روش‌های تولید و حتی شیوه‌های تفکر را تغییر می‌دهند. دانش به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان منبع کلیدی رشد اقتصادی و زمینه‌ساز تحولات جوامع شناخته شده است (حسین‌زاده و همکاران، ۱۴۰۴: ۶۸). طی سال‌های گذشته جامعه ایران تحت تأثیر فرایند نوسازی و در راستای نیل به معیارهای بالای توسعه یافتگی، دگرگونی‌های زیادی را از سر گذرانده است. از جمله آن‌ها می‌توان به اهمیت یافتن مناسبات عقلانی، علم‌گرایی، کارآمدی و تخصص‌گرایی اشاره کرد. عناصر یاد شده در اغلب موارد بواسطه آموزش‌های آکادمیک و تحصیلات دانشگاهی بدست می‌آیند. به این دلیل رشد نظام آموزش عالی کشور در کانون توجه دولتمردان و مدیران کشور قرار گرفته است. ظهور انقلاب اسلامی و تلاش برای تحقق ارزش‌هایی چون عدالت، آزادی و استقلال به نوبه خود سهم مهمی در رشد کمی و کیفی نهادهای آموزشی و علمی کشور داشته است. در نتیجه چنین تحولاتی، برخورداری از تحصیلات دانشگاهی برای عموم مردم نیز به یک تقاضای عمومی تبدیل شده است. در پی چنین وضعیتی، هم تعداد دانشجویان کشور بطور مستمر افزایش یافته و هم بواسطه برخورداری از آموزش‌های تخصصی، سهم و نقش دانش‌آموختگان دانشگاهی در اداره جامعه بیشتر شده و خواهد شد.

دوران دانشجویی به عنوان مقطعی حیاتی و پویا، همواره با مجموعه‌ای از فرصت‌ها و چالش‌های خاص خود همراه است. این دوره نه تنها فضایی برای کسب دانش عمیق و مهارت‌های تخصصی است، بلکه نقشی بنیادین در شکل‌گیری هویت فردی، توسعه اجتماعی و آماده‌سازی افراد برای ورود به بازار کار و ایفای نقش‌های کلیدی در جامعه ایفا می‌کند (Moore, 2021: 1). et al, 2021: 1) با این حال، تحولات سریع اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژیک در دهه‌های اخیر، پیچیدگی‌های جدیدی را به این دوران افزوده و دانشجویان را با دغدغه‌هایی روبرو ساخته که می‌تواند بر سلامت روان، عملکرد تحصیلی و حتی مسیر آتی زندگی آن‌ها تأثیرات پایدار بگذارد. این مسائل، نیاز به شناخت عمیق‌تر از مهم‌ترین اولویت‌ها و دل‌مشغولی‌های قشر دانشجو را در شرایط کنونی جامعه دوچندان می‌کند.

قرار داشتن در موقعیت دانشجویی به طرق مختلف بر افکار، اندیشه‌ها، تعیین مسیر و رفتار و منش افراد تأثیر بسزایی دارد. بطور کلی «دانش یک ابزار شناختی است که اشخاص به مدد آن می‌توانند شرح حال‌های تازه‌ای برای خود بیافرینند. در واقع بازتاب پذیری ارجاعی یک فرایند شناختی است که دانش تولید شده در آن به کنشگر اجتماعی امکان می‌دهد به فهم بهتری از موقعیت خود دست پیدا کند» (دلانتی، ۱۳۸۶: ۲۵۴). تحصیلات دانشگاهی، افراد را با چشم اندازه‌ها و تجارب تازه‌ای مواجه می‌سازد و آنان را به اندیشیدن، داوری و ارزیابی خود وامی‌دارد. در خلال افزایش تحصیلات، علقه‌های شناختی افراد رشد می‌کند و تقاضای آنان برای بهره‌مندی از رسانه‌های ارتباطی و اطلاعاتی شدت پیدا می‌کند. «به گفته دانیل لرنر رسانه‌ها افزایش دهنده تحرک و تغییرپذیری و شکلی از مسافرت نیابتی می‌شوند که به افراد امکان می‌دهند از محل‌های محصور زندگی‌های روزمره خود فاصله بگیرند» (تامپسون، ۱۳۷۹: ۲۹۷). بدیهی است که این مناسبات جدید بر نظام شخصیت و هویت فرد اثر می‌گذارد و زیست دانشجویی به واسطه مشارکت در خرده فرهنگ دانشجویی که از خلال حضور در کلاس‌های درس، ارتباط با اساتید و نیز همکلاسی‌ها با توجه به اختلاط جنسیتی در اکثر دانشگاه‌ها، شرکت در مناسک و مراسم دانشگاهی، زندگی برخی از دانشجویان در خوابگاه و دوری از خانواده و ارتباط با افراد با زمینه‌های فرهنگی مختلف ایجاد می‌شود، منشأ تحولات مهمی در زندگی دانشجویان خواهد شد.

در کنار جنبه‌های ذهنی و روحی دوران دانشجویی، تحصیل کردن دارای تأثیرات عینی نیز می‌باشد. «از آنجا که سرمایه انسانی این قدرت را دارد که در بازار مبادلات اجتماعی به خرید کالاهای ارزشمند و کمیاب مانند ثروت، منزلت و قدرت پردازد» (یین، ۲۰۰۱: ۳) در این راستا، بهره‌مندی از تحصیلات، افراد را توانمند می‌سازد، استقلال و خود اتکایی آن‌ها را ارتقاء می‌بخشد و نیز افراد را قادر می‌سازد به شیوه‌ای نوین رفتار نمایند. در مجموع می‌توان گفت تحصیلات دانشگاهی، عاملیت انسان‌ها (آگاهی و اختیارداری) را بسط می‌دهد. ورود به دانشگاه و شروع دوران دانشجویی برای همه دانش‌آموزانی که از محیط محدود مدرسه با نظارت‌های خاص و ویژه این محیط و یا خانواده خارج شده‌اند تجربه اجتماعی جدیدی است. دنیایی گشوده‌تر و متنوع‌تر با اختیارات و آزادی‌های بیشتر که می‌تواند موجب بروز تغییراتی در نگرش و رفتار آنان شود. به

میان هکنی «دانشگاه، دانشجویان را از لنگرگاه امن فرهنگی خود جدا می‌سازد و دستمایه‌ای به آن‌ها می‌دهد تا بتوانند ارزش‌ها و هویت‌های خود را انتخاب کنند» (هکنی، ۱۳۸۹: ۷۷).

با توجه به کارکردهای فردی و اجتماعی تحصیلات دانشگاهی و نقش آن در ارتقای جایگاه اجتماعی و اقتصادی افراد، مطلوبیت آن در جامعه ایرانی همواره مورد توجه بوده است. رشد تقاضای اجتماعی برای تحصیلات دانشگاهی در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به ویژه در دهه ۸۰، موجب رشد آموزش عالی کشور از نظر کمی شده است. این فرایند نه تنها از نظر کمی بر تعداد دانشجویان افزوده بلکه از نظر کیفی نیز سهم و نقش آنان را در تحولات سیاسی و اجتماعی کشور گسترش داده است و آنان را به یکی از ائتشار پرشمار، با اهمیت و تاثیرگذار تبدیل کرده است. اهمیت نقش دانشجویان از این روست که آنان جمعیت پرانرژی و پویایی هستند که آینده جامعه را می‌سازند و علاوه بر نیازها و مطالبات آموزشی، معمولاً مطالبات صنفی و سیاسی خاصی دارند که قاعدتاً سیاست‌گذاران و مدیران کشور نمی‌توانند نسبت به آن‌ها بی‌تفاوت باشند. به علاوه، در همه جوامع و از جمله در جامعه ایران، دانشجویان همواره از پیش‌قراولان و حاملان تغییرات و تحولات اجتماعی بوده و در جنبش‌های اجتماعی و سیاسی نقش پیش‌ساز و تاثیرگذاری داشته‌اند که از جمله این تاثیرگذاری‌ها می‌توان به حوادث نیمه دوم سال ۱۴۰۱ در ایران اشاره نمود. در نتیجه، آگاهی از گرایش‌های فکری و رفتاری دانشجویان در زمینه‌های مختلف خانوادگی، آموزشی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی به یک ضرورت مهم شناختی برای پژوهشگران و همچنین به یک نیاز مبرم مدیریتی برای مدیران آموزش عالی و کشوری تبدیل می‌شود. به نظر می‌رسد در سال‌های اخیر، مسائل و مشکلات اقتصادی بخش مهمی از دغدغه‌های گروه‌های مختلف اجتماعی به ویژه دانشجویان را شامل می‌شود. در سطح جهانی نیز یکی از فراگیرترین و رو به رشدترین دغدغه‌های دانشجویان، فشارهای اقتصادی فزاینده است. این فشارها ناشی از عواملی نظیر افزایش بی‌رویه هزینه‌های زندگی، شهریه‌های دانشگاهی، و مشکلات تأمین مسکن است. به عنوان مثال، داده‌های اخیر نشان می‌دهد که تنها در یک دهه گذشته، هزینه تحصیل در دانشگاه‌های ایالات متحده ۳۱٪ افزایش یافته است، که نشان‌دهنده یک تغییر چشمگیر در تعهدات مالی مرتبط با پیگیری آموزش عالی است. (Moore et al, 2021: 1) این روند افزایشی هزینه‌ها، به طور مستقیم بر رفاه دانشجویان تأثیر می‌گذارد؛ طبق یافته‌های نظرسنجی سلامت ذهن در سال

۲۰۱۸ در آمریکا، درصد بالایی از دانشجویان (۳۵٪ "استرس‌زا" و ۲۴٪ "اغلب استرس‌زا") وضعیت مالی فعلی خود را استرس‌زا توصیف کرده‌اند. به طور مشابه، داده‌های ارزیابی ملی سلامت کالج نیز تأیید می‌کند که ۷۵ درصد از دانشجویان آمریکایی در ۱۲ ماه گذشته استرس مالی متوسط تا بالایی را تجربه کرده‌اند (Moore et al, 2021: 1) این آمارها گواه روشنی بر جهانی بودن نگرانی‌های مالی دانشجویان و لزوم توجه جدی به این بعد از زندگی دانشگاهی است.

همین دغدغه‌های اقتصادی به شکل فزاینده‌ای در کشورهای در حال توسعه و منطقه نیز مشاهده می‌شود. مطالعه‌ای اخیر بر روی ۱۲۷۲ دانشجوی دانشگاهی در لبنان (۲۰۲۴) نشان داد که فقدان استقلال مالی، بیکاری و نداشتن درآمد، از مهم‌ترین دغدغه‌های این دانشجویان بوده است. نتایج این پژوهش همچنین ارتباط معناداری بین استرس مالی و مشکلات سلامت روان (نظیر استرس عمومی و اختلالات خواب) را تأیید می‌کند، در حالی که کمک‌های مالی و استقلال مالی با سطوح پایین‌تر استرس و مشکلات روانی مرتبط بوده‌اند (Nasr et al., 2024: 2). این یافته‌ها قویاً بر این نکته تأکید می‌کنند که دغدغه‌های اقتصادی تنها به تأمین شهریه یا هزینه‌های روزمره محدود نمی‌شوند، بلکه ابعاد گسترده‌تری نظیر مشکلات مسکن، تأمین هزینه‌های زندگی دور از خانواده، و حتی توانایی پس‌انداز و برنامه‌ریزی برای آینده‌ای نامشخص را در بر می‌گیرد و سلامت کلی دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

علاوه بر فشارهای اقتصادی مستقیم، چالش‌های مربوط به آینده شغلی و ورود به بازار کار نیز به یکی از مهم‌ترین اولویت‌های دانشجویان تبدیل شده است. بیکاری فارغ‌التحصیلان به یک مشکل عمده اقتصادی-اجتماعی در بسیاری از کشورها، از جمله آفریقای جنوبی، تبدیل شده است؛ جایی که این معضل همراه با بیکاری عمومی جوانان، به طور مداوم در حال افزایش است. مطالعه‌ای کیفی در آفریقای جنوبی (۲۰۲۴) نشان داد که در حالی که برنامه‌های کارآموزی ممکن است کمی به توسعه حرفه‌ای فارغ‌التحصیلان کمک کنند، نقش آن‌ها در انتقال به اشتغال تمام‌وقت و دائمی نامشخص است. این پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های کارآموزی غالباً بر ارائه مهارت‌های نرم متمرکز هستند و تجربه کاری نامربوط یا ناکافی را فراهم می‌آورند که نیازهای کاربردی فارغ‌التحصیلان را برآورده نمی‌کند (Mseleku, 2024: 2) این نگرانی‌ها، مانند سختی یافتن شغل مرتبط با رشته تحصیلی، کمبود فرصت‌های شغلی مناسب، بیکاری تحصیل‌کردگان، و رقابت فشرده در

بازار کار، در کنار مسائلی مانند پارتی‌بازی در استخدام‌ها یا عدم همخوانی مهارت‌های آموخته شده با نیازهای صنعت، حس عدم قطعیت و ناامیدی را در میان این قشر تقویت می‌کند.

این بیکاری در میان جوانان تحصیل کرده، پیامدهای روان‌شناختی جدی نیز در پی دارد. مطالعه‌ای جدید در شهر کلکته هند (۲۰۲۴) بر روی جوانان تحصیل کرده مهاجر نشان داد که شیوع افسردگی (۰.۵۴،۴٪)، اضطراب (۰.۶۱،۸٪) و استرس (۰.۴۷،۹٪) در میان آن‌ها بسیار بالا است. این پژوهش به وضوح نشان داد که جوانان بیکار به طور معناداری علائم بیشتری از افسردگی و اضطراب نسبت به هم‌تایان شاغل خود داشتند (Biswas et al., 2024) نتایج حاکی از آن است که مشکلات سلامت روان در میان جوانان تحصیل کرده بیکار نگران‌کننده است و نیازمند توجه فوری از سوی سیاست‌گذاران است. همچنین، مطالعه‌ای بر روی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در چین (۲۰۲۴)، ارتباط متقابل میان نرخ بیکاری و سلامت روان را بیش از پیش آشکار می‌سازد. این تحقیق با تحلیل پست‌های شبکه اجتماعی Weibo، نوسانات قابل توجهی در نرخ بیکاری جوانان شهری را نشان داد که در ژوئن ۲۰۲۳ به اوج ۲۱/۳٪ رسید. همزمان، افزایش متناظری در عبارات مرتبط با اضطراب و احساسات منفی (مانند اندوه) در پست‌های شبکه‌های اجتماعی مشاهده شد، که اوج بیان احساسات منفی با نرخ‌های بالای بیکاری همخوانی داشت. (Tan et al., 2024: 1) این یافته‌ها، بر تأثیر عمیق بیکاری بر وضعیت عاطفی و روانی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان تأکید کرده و نشان می‌دهند که مشکلات اقتصادی ارتباط تنگاتنگی با استرس روان‌شناختی و تشدید احساسات منفی دارند. در نتیجه، این مجموعه‌ای از فشارهای اقتصادی و شغلی، و پیامدهای روان‌شناختی آن‌ها، نیاز به درک عمیق از دیدگاه خود دانشجویان را بیش از هر زمان دیگری حیاتی می‌سازد.

در بستر جامعه ایران، این دغدغه‌ها ابعاد خاص و حتی شدیدتری به خود می‌گیرد. نوسانات اقتصادی شدید، تورم لجام‌گسیخته، و چالش‌های ساختاری بازار کار داخلی، دانشجویان ایرانی را با چشم‌اندازی مبهم‌تر و پرمخاطره‌تر روبرو ساخته است. شرایطی مانند کاهش قدرت خرید، مشکلات تأمین جهیزیه و موانع مالی ازدواج برای جوانان، و فشار مالی بر خانواده‌ها برای تأمین هزینه‌های تحصیل و زندگی فرزندان، همگی به لیست بلندبالای دغدغه‌های دانشجویان ایرانی می‌افزایند. این شرایط خاص، ضرورت درک عمیق‌تر و به‌روزتر از مهم‌ترین اولویت‌ها و دل‌مشغولی‌های دانشجویان در بستر

ایران را بیش از پیش ضروری می‌سازد تا بتوان راهکارهای مؤثر و مبتنی بر واقعیت برای حمایت از این قشر حیاتی ارائه داد. با وجود اهمیت فزاینده این مسائل، مطالعات جامع و به‌روزی که به صورت کیفی و از دیدگاه خود دانشجویان به واکاوی عمیق دغدغه‌های آنان، به‌ویژه با تمرکز بر ابعاد اقتصادی و شغلی در شرایط فعلی پردازند، محدود است. این خلأ پژوهشی، نیاز به بررسی عمیق‌تر با استفاده از رویکردهای کیفی نظیر نظریه داده بنیاد را توجیه می‌کند که قادر است به استخراج مفاهیم و نظریه‌های نوظهور از داده‌های غنی و تجربی دانشجویان پردازد و بینشی جامع از پدیده مورد مطالعه ارائه دهد.

پژوهش حاضر، با هدف پر کردن این خلأ و ارائه تصویری جامع و معتبر از واقعیت‌های زندگی دانشجویی، به واکاوی مهم‌ترین اولویت‌ها و دغدغه‌های دانشجویان دانشگاه علم و صنعت ایران می‌پردازد. نتایج این پژوهش می‌تواند به عنوان یک مبنای علمی و کاربردی برای سیاست‌گذاران آموزش عالی، برنامه‌ریزان اقتصادی، و نهادهای حمایتی عمل کند. با شناخت دقیق‌تر این چالش‌ها و واقعیت‌های زندگی دانشجویی، امکان تدوین و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی کارآمدتر فراهم می‌آید تا با اصلاح ساختارهای موجود، علاوه بر بهبود فضای عمومی کشور و افزایش امید اجتماعی، گام‌های مؤثری در راستای کاهش اساسی دغدغه‌های دانشجویان و ارتقاء کیفیت زندگی دانشگاهی آن‌ها برداشته شود. این امر نه تنها به ارتقاء رفاه و توانمندی دانشجویان منجر می‌شود، بلکه به پویایی، سلامت و تاب‌آوری اجتماعی جامعه در بلندمدت نیز یاری می‌رساند و زمینه را برای نقش‌آفرینی مؤثرتر این قشر در آینده کشور فراهم می‌آورد.

اهداف و سؤالات پژوهش

بی‌شک دغدغه و نگرانی، همزاد انسان است و هیچ فردی را در هیچ مقطعی از زندگی اش نمی‌توان یافت که بدون دغدغه و نگرانی باشد؛ با این تفاوت که دغدغه‌ها و نگرانی‌های هر فرد، به نوع جهان بینی، بایدها و نبایدهای وی در مسیر حرکت و نیز گستره آرمان‌های وی باز می‌گردد. در آموزه‌های اسلامی هر دغدغه‌ای که انسان را به سوی خدا و حیات عزتمند سوق دهد، دغدغه‌ای مقدس به شمار می‌آید هر چند که این دغدغه ازدواج، اشتغال، کسب درآمد حلال و ... باشد. با توجه به مطالب مطرح شده، سؤال اصلی این است که مهمترین دغدغه و اولویت دانشجویان ایرانی در آغازین سال‌های قرن پانزدهم

هجری شمسی چیست؟ از این رو تلاش می‌گردد با انجام مصاحبه‌های عمیق با دانشجویان از مهم‌ترین دغدغه‌ها و نگرانی‌های این قشر اجتماعی در بهترین و مهمترین دوره زندگی آنان اطلاع حاصل شود.

مجموعه شرایطی که در قسمت قبلی مورد اشاره قرار گرفت، دانشجویان را به قشری بطور نسبی متمایز از سایر اقشار جامعه تبدیل کرده است. به ویژه آن که دانشجویان پس از اتمام تحصیل در حوزه‌های مختلف جامعه عهده‌دار مسئولیت می‌شوند و از این طریق به تدریج نگرش‌های آنان به سطوح مختلف جامعه و اقشار اجتماعی تسری پیدا می‌کند. به این دلیل گفته می‌شود «به همان اندازه که سواد افزایش می‌یابد، قابلیت بهره‌برداری از سرمایه فرهنگی بالاتر می‌رود، موقعیت و جایگاه فرهنگ عمومی در جوامع تغییر می‌کند و در نتیجه سیستم‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی نیز ناچار به انطباق با آن می‌شوند» (فکوهی، ۱۳۸۹: ۲۴). بنابراین می‌توان ادعا نمود که دانشجویان به عنوان قشری که ظرفیت تبدیل شدن به افراد متخصص، روشنفکر، فرهیخته و نخبه را دارند به مثابه عامل تحول اجتماعی عمل کرده و می‌توانند تحولات اجتماعی و سیاسی عمیقی را در جامعه ایجاد نموده و به دلیل جایگاهی که دارند گروه‌های اجتماعی دیگر را نیز با خود همسو و هم صدا نمایند. به همین خاطر، از یک سو، آگاهی سیاست‌گذاران و مدیران جامعه و از سوی دیگر شناخت پژوهشگران و عالمان حوزه‌های مختلف علوم انسانی - اجتماعی از دغدغه‌ها، نگرانی‌ها، گرایش‌های فکری و رفتاری دانشجویان هم از نظر اجرایی و کاربردی ضروری است و هم از جهت علمی حائز اهمیت بسیاری است. اطلاعاتی که در این مجموعه ارائه شده از چند جهت حائز اهمیت است:

- ✓ مطالب پیش‌رو به شناخت افکار عمومی دانشجویان، دغدغه‌ها و نیازهای آن‌ها کمک می‌کند.
- ✓ یافته‌های بدست آمده گمانه زنی درباره برخی تحولات آتی را امکان‌پذیر می‌سازد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های جامعه‌ی که در چارچوب پیمایش طولی نگرش‌ها و رفتارها انجام می‌شوند از آنجا که ناظر به سطح توصیف هستند اغلب فاقد نظریه‌های تبیینی می‌باشند. در این بخش پژوهش‌هایی معرفی می‌شوند که به سنجش نگرش دانشجویان پیرامون مسائل فرهنگی، آموزشی و سیاستگذاری‌های مرتبط با دانشگاه پرداخته‌اند.

- طرح نگرش دانشجویان نسبت به فضای دانشگاه با تأکید بر دانشگاه‌های دولتی واقع در تهران (۱۳۹۳) توسط سیدمهدی اعتمادی فرد به انجام رسید.

- غیاثوند (۱۳۸۴) با انتخاب ۱۲۴۵ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های واقع در شهر تهران "نگرش دانشجویان نسبت به رفتارهای دینی" را بررسی نمود.

- وریج کاظمی (۱۳۸۷) در پژوهش خود به نام "بررسی سبک‌های زندگی فراغتی در میان دانشجویان کشور و عوامل همبسته با آن‌ها" با استفاده از یک نمونه ۷۴۷۶ نفره وضعیت فراغت دانشجویان کشور را مطالعه نمود. یافته‌های او نشان داد در حالی که دانشجویان از امکانات فراغتی دانشگاه خود بسیار کم استفاده می‌کنند اما از امکانات موجود نیز راضی نیستند. از نظر دانشجویان ۳۲ درصد دانشگاه‌ها و ۳۲ درصد خوابگاه‌ها فاقد فضا و امکانات ورزشی هستند. حدود ۸۰ درصد از دانشجویان اصلاً تمایلی به سبک زندگی اجتماع محور که مشتمل بر فعالیت در تشکل‌های صنفی دانشجویی، انجمن‌های خیریه، صندوق‌های قرض‌الحسنه و کانون‌های عمومی دانشگاه است، ندارند. با توجه به مصرف بالای رسانه در دانشجویان می‌توان این ایده را مطرح کرد که فعالیت‌های فراغتی منفعلانه نزد دانشجویان از اهمیت زیادی برخوردار است.

- مدیریت رصد و سنجش افکار (۱۳۹۰) با انتخاب حجم نمونه ۱۳۵۴ نفر در ۱۹ استان کشور "نگرش‌های فرهنگی و سیاسی دانشجویان و عوامل موثر بر آن" را بررسی نموده است. اطلاعات آن‌ها بیانگر آن است که ۶۸ درصد از دانشجویان به موضوعات اقتصادی، ۶۴ درصد به امور سیاسی، ۴۵ درصد به امور اجتماعی، ۳۷ درصد به امور فرهنگی در حد زیاد گرایش دارند. در مورد ابعاد گرایش‌های فرهنگی، ۴۱ درصد به فراغت، ۵۸ درصد به دینداری، ۲ درصد به خرافات، ۱/۵ درصد به فرقه‌ها و مذاهب، ۱۲ درصد به سازمان فرهنگی، ۵۸ درصد به مصرف کالای فرهنگی، ۱۵ درصد به گروه‌های مرجع گرایش نشان داده‌اند. در حوزه گرایش‌های سیاسی نیز ۴۱ درصد به یگانگی سیاسی و ۱۲ درصد به مشارکت سیاسی در حد زیاد گرایش داشته‌اند.

- شالچی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان "بررسی گرایش‌های فرهنگی دانشجویان" با نمونه‌ای ۲۵۰۰ نفره به مطالعه گرایش‌های فرهنگی دانشجویان در زمینه هویت ملی، نگرانی‌ها و دغدغه‌های شخصی، اهداف و خواسته‌ها، اولویت‌های

ارزشی، نگرش به تحولات فرهنگی کشور، مسائل و مشکلات دانشگاه، عوامل تعیین کننده در موفقیت زندگی و هم چنین چگونگی گذران اوقات فراغت، ترجیحات در زمینه اوقات فراغت و موانع و محدودیت‌های آن پرداخت. بر اساس یافته‌های وی، دانشجویان ساکن خوابگاه و غیر خوابگاه از نظر مهمترین دغدغه‌هایشان در زمینه مسائل فرهنگی با یکدیگر متفاوت هستند. مهمترین دغدغه دانشجویان در زمینه مسائل فرهنگی برحسب پایگاه اقتصادی و اجتماعی آنان تغییر می‌پذیرد. بیش از یک چهارم آن‌ها کاهش امید و اعتماد اجتماعی و حدود یک پنجم آن‌ها کاهش مدارای اجتماعی را مسئله اصلی کشور دانسته‌اند. پس از آن افول اخلاقیات و کاهش ارزش کار، توجه حدود ۱۰ درصد پاسخگویان را به عنوان مسئله اول فرهنگی کشور به خود جلب نموده است.

- معاونت فرهنگی سازمان جهاد دانشگاهی تهران سال ۱۳۹۸ در پژوهشی تحت عنوان "نیازسنجی فرهنگی دانشجویان دانشگاه تهران" با حجم نمونه ۳۸۲ نفر به بررسی نحوه گذران اوقات فراغت، نگرش‌ها، گرایش‌ها و نیازهای فرهنگی دانشجویان پرداخت. در این پژوهش در کنار نحوه گذران اوقات فراغت، دیدگاه دانشجویان نسبت به شکل‌های دانشجویی از قبیل بسیج دانشجویی، انجمن اسلامی، انجمن‌های علمی و کانون‌های فرهنگی و همچنین نظر دانشجویان در خصوص مسئولان و متولیان فرهنگی دانشگاه از قبیل مدیران فرهنگی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه، جهاد دانشگاهی و معاونت فرهنگی دانشگاه مورد بررسی قرار گرفت.

- دفتر نیازسنجی و مطالعات فرهنگی معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی در سال ۱۴۰۰ با انتخاب حجم نمونه ۹۸ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های استان تهران از جمله دانشگاه تهران، علم و فرهنگ، علامه طباطبائی، تربیت مدرس و علوم قضایی و اداری پژوهشی با عنوان "بررسی مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی" را انجام داد. در این پژوهش مهمترین دغدغه‌های دانشجویان در حوزه‌های مختلفی چون تحصیل در شرایط کرونا، دغدغه‌های خانوادگی، دغدغه‌های فردی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، آموزشی و محیط زیستی مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش مهمترین دغدغه دانشجویان شرایط اقتصادی کشور بود.

پیشینه پژوهش‌های خارجی

در سطح بین‌المللی، پژوهشگران در سال‌های اخیر توجه فزاینده‌ای به اولویت‌ها و دغدغه‌های دانشجویان، به‌ویژه در ابعاد اقتصادی، شغلی و پیامدهای روان‌شناختی آن‌ها معطوف کرده‌اند. این مطالعات در سراسر جهان، از کشورهای توسعه‌یافته تا در حال توسعه، تصویری جامع از فشارهای روانی و اقتصادی وارد بر این قشر حیاتی جامعه ارائه می‌دهند.

یکی از برجسته‌ترین روندهای جهانی در این زمینه، فشار فزاینده اقتصادی بر دانشجویان است. در کشورهای توسعه‌یافته، این فشار عمدتاً ناشی از افزایش بی‌رویه هزینه‌های تحصیل و زندگی است. برای مثال، مطالعه‌ای در ایالات متحده (۲۰۲۱) نشان داد که هزینه تحصیل در دانشگاه‌ها در طول یک دهه، ۳۱ درصد افزایش یافته است. این افزایش هزینه‌ها تأثیرات مستقیمی بر رفاه دانشجویان داشته، به طوری که ۷۵ درصد از دانشجویان آمریکایی در یک دوره ۱۲ ماهه، استرس مالی متوسط تا بالایی را تجربه کرده‌اند (Moore, 2021). این یافته‌ها تأکید دارند که مسائل مالی صرفاً به تأمین شهریه محدود نمی‌شود، بلکه ابعاد گسترده‌تری مانند استقلال مالی، توانایی پس‌انداز، و برنامه‌ریزی برای آینده را در بر می‌گیرد.

در کشورهای در حال توسعه، این چالش‌ها با مسائل ساختاری عمیق‌تری همراه است. پژوهشی بر روی دانشجویان لبنانی (۲۰۲۴) نشان داد که فقدان استقلال مالی، بیکاری و نداشتن درآمد، از مهم‌ترین دغدغه‌های دانشجویان است. این مطالعه یک رابطه معنادار بین استرس مالی و مشکلات سلامت روان، نظیر استرس عمومی و اختلالات خواب، شناسایی کرد. نکته مهم این پژوهش، تأکید آن بر نقش حیاتی حمایت مالی و استقلال مالی در کاهش سطوح استرس و بهبود سلامت روان دانشجویان است (Nasr et al., 2024).

علاوه بر مسائل مالی، چالش‌های مربوط به آینده شغلی و آمادگی برای ورود به بازار کار نیز به یکی از دغدغه‌های اصلی دانشجویان تبدیل شده است. این موضوع به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که با نرخ‌های بالای بیکاری جوانان روبرو هستند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. مطالعه‌ای کیفی در آفریقای جنوبی (۲۰۲۴) به بررسی این چالش پرداخت و نشان داد که بیکاری فارغ‌التحصیلان به یک معضل اجتماعی-اقتصادی عمده تبدیل شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که

برنامه‌های کارآموزی، در حالی که ممکن است مهارت‌های نرم را تقویت کنند، اغلب در انتقال موفق فارغ‌التحصیلان به مشاغل تمام‌وقت و دائمی ناکام هستند، چرا که تجربه کاری نامربوط یا ناکافی ارائه می‌دهند. (Mseleku, 2024)

پیامدهای روان‌شناختی بیکاری و چالش‌های اقتصادی نیز به عنوان یک موضوع حیاتی در پژوهش‌های اخیر برجسته شده است. مطالعه‌ای در شهر کلکته هند (۲۰۲۴) بر روی جوانان تحصیل کرده مهاجر، شیوع بسیار بالای افسردگی (۵۴٫۴٪)، اضطراب (۶۱٫۸٪) و استرس (۴۷٫۹٪) را در میان آن‌ها نشان داد. این پژوهش به طور قاطع تأیید کرد که جوانان بیکار، علائم بیشتری از افسردگی و اضطراب نسبت به هم‌تایان شاغل خود دارند. (Biswas et al., 2024) این یافته‌ها نشان‌دهنده پیوند تنگاتنگ مشکلات اقتصادی و سلامت روان است. این پیوند در مطالعه‌ای دیگر در چین (۲۰۲۴) نیز تأیید شد. با تحلیل داده‌های شبکه‌های اجتماعی، پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که همزمان با افزایش نرخ بیکاری جوانان شهری (با اوج ۲۱٫۳٪ در ژوئن ۲۰۲۳)، عبارات مرتبط با اضطراب و احساسات منفی در پست‌های آن‌ها به طور چشمگیری افزایش یافته است. (Tan et al., 2024) این پژوهش‌ها تأکید می‌کنند که مشکلات اقتصادی و شغلی، تأثیرات عمیقی بر وضعیت روانی و عاطفی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان می‌گذارند.

در مجموع، پژوهش‌های خارجی نشان می‌دهند که دغدغه‌های اقتصادی، شغلی و پیامدهای روان‌شناختی آن‌ها یک پدیده جهانی و چندوجهی است که بر دانشجویان در بسترها و کشورهای مختلف تأثیر می‌گذارد. این یافته‌ها به خوبی ضرورت انجام پژوهشی مشابه در بستر جامعه ایران را توجیه می‌کنند و بستر نظری لازم برای تحلیل عمیق دغدغه‌های دانشجویان ایرانی را فراهم می‌آورند.

روش پژوهش

شیوه‌های پژوهش کیفی برای کمک به پژوهشگران برای درک افراد انسانی و بسترهای اجتماعی و فرهنگی‌ای که انسان‌ها در آن زندگی می‌کنند، شکل گرفته‌اند. هدف پژوهش کیفی، درک پدیده‌ها از نقطه نظر مشارکت‌کنندگان و در بستر نهادی و اجتماعی خاص آن‌ها است که این هدف هنگام کمی‌سازی یافته‌ها نادیده گرفته می‌شود (دانایی فرد، ۱۳۸۶). تحقیق کیفی

یک اصطلاح عمومی برای استفاده از مجموعه بزرگی از روش‌ها به منظور جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات پویا است که برخی روابط پیش‌بینی شده در موضوع تحقیق را رد می‌کند (جانسون، بوهرینگ، کاسل و سیمون، ۲۰۰۶).

استفاده از روش‌های علمی مناسب برای دستیابی به نتایج درست و قابل اطمینان در پژوهش‌ها، امری مهم و ضروری می‌باشد و بدون وجود یک روش تحقیق مناسب، نتایج و تحلیل‌های مربوطه معتبر و قابل تعمیم نخواهند بود. از این رو، روش تحقیق از جمله معیارهای رایج جهت ارزیابی تحقیقات علمی تلقی می‌گردد. در این مقاله برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش گراند تئوری یا نظریه داده بنیاد استفاده شده است. نظریه داده بنیاد (Grounded Theory)، ابزاری قدرتمند برای تولید تئوری‌هایی است که به صورت استقرایی و نظام‌مند از دل داده‌های گردآوری شده و تحلیل شده استخراج می‌شوند (Glaser & Strauss, 1967) هدف اصلی در این رویکرد، درک عمیق پدیده‌ها از نقطه نظر خود مشارکت‌کنندگان و در بستر اجتماعی خاص آن‌هاست. بر این اساس، منبع اصلی داده‌ها در این مطالعه، نظرات و تجربیات زیسته دانشجویان است که از طریق مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته گردآوری شده‌اند. به جای رد یا تأیید یک نظریه از پیش موجود، این روش به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا مفاهیم و الگوهای جدیدی را کشف کند که به بهترین شکل، پدیده مورد مطالعه (دغدغه‌ها و اولویت‌های دانشجویان) را تبیین می‌کنند.

جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری این پژوهش، تمامی دانشجویان دانشگاه علم و صنعت ایران در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری هستند. با توجه به ماهیت کیفی پژوهش و استفاده از روش نظریه داده بنیاد، حجم نمونه از پیش تعیین نشده بود، بلکه بر اساس مفهوم اشباع نظری (Theoretical Saturation) تعیین گردید. در تحقیقات کیفی، هدف رسیدن به اشباع نظری است؛ به این معنی که فرایند نمونه‌گیری تا جایی ادامه می‌یابد که داده‌های جدید، به مفاهیم و مقوله‌های تازه‌ای دست نیابند و تنها یافته‌های قبلی را تأیید کنند (Glaser, 1978).

بر این اساس، نمونه‌گیری در این پژوهش با ۳۲ نفر از دانشجویان دختر و پسر انجام شد. روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری نظری (Theoretical Sampling) بود؛ به این صورت که انتخاب هر مشارکت‌کننده جدید، بر اساس مقوله‌های در حال ظهور از مصاحبه‌های قبلی هدایت می‌شد. این فرایند چرخه‌ای از جمع‌آوری، کدگذاری و تحلیل داده‌ها تا جایی ادامه یافت که در مصاحبه‌های پایانی، هیچ مقوله یا ایده جدیدی در خصوص دغدغه‌های دانشجویان ظهور نکرد و داده‌ها به اشباع نظری رسیدند. بنابراین، عدد ۳۲ یک عدد تصادفی یا از پیش تعیین شده نیست، بلکه تعداد نهایی مشارکت‌کنندگانی است که برای دستیابی به عمق و غنای لازم در داده‌ها و تولید نظریه جامع، کافی تشخیص داده شد. این تعداد، با اصول روش‌شناسی کیفی همخوانی کامل دارد و به جای تعمیم آماری، بر غنای مفهومی و تولید تئوری تأکید می‌کند. برای گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌های فردی با دانشجویان مراجعه‌کننده به معاونت فرهنگی سازمان جهاددانشگاهی علم و صنعت و همچنین دوستان و هم‌دانشگاهی‌های معرفی‌شده از سوی آن‌ها انجام گرفت. علاوه بر این، منابع، اسناد و گزارش‌های موجود نیز به عنوان داده‌های تکمیلی مورد استفاده قرار گرفتند تا تصویر جامع‌تری از پدیده مورد مطالعه به دست آید.

یافته‌های پژوهش

در این بخش داده‌هایی که از مراحل میدانی پژوهش گردآوری شده‌اند، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و نتایج این تحلیل‌ها ارائه می‌گردند. در گام نخست، ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان ارائه می‌شود.

۱- ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان

برای انجام هر کار پژوهشی اولین و مهمترین مسئله گردآوری و گزینش منابع و اطلاعات جهت تحلیل موضوع می‌باشد. از آنجایی که مساله اصلی پژوهش حاضر مهمترین اولویت‌ها و دغدغه‌های دانشجویان است با نهایی شدن سئوالات، از دانشجویان مراجعه‌کننده به معاونت فرهنگی جهت شرکت در برنامه‌ها و یا دانشجویانی که قصد همکاری با معاونت فرهنگی را داشتند پس از کسب موافقت، مصاحبه فردی انجام گرفت که پس از انجام ۳۲ مصاحبه، اشباع نظری حاصل شد. دانشجویان مصاحبه‌شونده در ترم دوم سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه علم و صنعت مشغول تحصیل بودند. در ابتدا در رابطه با ضرورت انجام این پژوهش توضیحاتی در اختیار دانشجویان قرار

داده شد و در ادامه با تعیین جدول زمانبندی، مصاحبه‌ها به ترتیب انجام گرفت. در جدول شماره ۱، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تمامی افراد شرکت‌کننده در پژوهش حاضر ارائه شده است.

جدول شماره ۱ - ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

شماره	جنسیت	سن	وضعیت تأهل	وضعیت اشتغال	وضعیت سکونت	مقطع تحصیلی	رشته تحصیلی
۱	مرد	۳۳	متاهل	شاغل	غیر بومی	دکتر	مهندسی شیمی
۲	زن	۲۵	مجرد	غیر شاغل	غیر بومی	کارشناسی	مهندسی شیمی
۳	مرد	۳۴	متاهل	شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	مهندسی شیمی
۴	زن	۲۷	مجرد	شاغل	غیر بومی	کارشناسی ارشد	مهندسی شیمی
۵	مرد	۲۴	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی	مهندسی شیمی
۶	زن	۳۱	مجرد	شاغل	بومی	دکتر	مهندسی شیمی
۷	زن	۲۸	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	مهندسی شیمی
۸	مرد	۲۶	مجرد	غیر شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	مهندسی شیمی
۹	مرد	۲۹	متاهل	شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	مهندسی شیمی
۱۰	زن	۲۸	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی	مهندسی شیمی
۱۱	مرد	۲۵	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	صنایع
۱۲	زن	۲۵	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	صنایع
۱۳	مرد	۴۲	متاهل	شاغل	بومی	دکتر	صنایع
۱۴	زن	۳۴	مجرد	شاغل	غیر بومی	کارشناسی ارشد	صنایع
۱۵	زن	۲۷	متاهل	شاغل	غیر بومی	کارشناسی	صنایع
۱۶	مرد	۲۵	مجرد	غیر شاغل	غیر بومی	کارشناسی ارشد	عمران
۱۷	مرد	۲۸	متاهل	شاغل	غیر بومی	دکتر	عمران
۱۸	زن	۲۳	مجرد	غیر شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	عمران
۱۹	مرد	۳۲	متاهل	شاغل	بومی	دکتر	مکانیک
۲۰	مرد	۳۸	متاهل	شاغل	بومی	دکتر	مکانیک
۲۱	مرد	۳۱	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	مکانیک

۲۲	مرد	۲۸	مجرد	غیر شاغل	بومی	دکتر	مکانیک
۲۳	زن	۲۹	مجرد	غیر شاغل	بومی	کارشناسی	مکانیک
۲۴	مرد	۴۳	متاهل	شاغل	بومی	دکتر	مکانیک
۲۵	مرد	۲۲	مجرد	غیر شاغل	غیر بومی	کارشناسی	مکانیک
۲۶	زن	۳۲	مجرد	شاغل	غیر بومی	کارشناسی ارشد	برق
۲۷	مرد	۲۶	مجرد	شاغل	غیر بومی	کارشناسی ارشد	برق
۲۸	مرد	۲۹	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی ارشد	مهندسی مواد
۲۹	زن	۳۳	مجرد	شاغل	بومی	دکتر	مهندسی مواد
۳۰	مرد	۲۲	مجرد	شاغل	بومی	کارشناسی	ماشین های ریلی
۳۱	مرد	۲۳	مجرد	غیر شاغل	غیر بومی	کارشناسی	راه آهن
۳۲	مرد	۲۳	مجرد	غیر شاغل	غیر بومی	کارشناسی	مخابرات

در جدول شماره ۱، اطلاعات جمعیت‌شناختی پژوهش از نظر جنسیت، سن، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال، وضعیت سکونت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی ارائه شده است. به دلیل اینکه دانشگاه علم و صنعت یکی از دانشگاه‌های صنعتی کشور می‌باشد مصاحبه‌شوندگان از رشته‌های فنی و مهندسی می‌باشند.

جدول شماره ۲ - جنسیت و سن مصاحبه‌شوندگان

ویژگی‌ها	طبقات پاسخ	تعداد	درصد معتبر
جنسیت	زن	۱۲	۳۷/۵
	مرد	20	۶۲/۵
	جمع کل	32	۱۰۰
سن	۲۰-۲۵ سال	۱۰	۳۱/۲
	۲۵-۳۰ سال	۱۱	۳۴/۴
	۳۰-۳۵ سال	۸	۲۵
	بالای ۳۵ سال	۳	۹/۴
	جمع کل	۳۲	۱۰۰
	کارشناسی	۹	۲۸/۱

مقطع	کارشناسی ارشد	۱۴	۴۳/۸
	دکتری	۹	۲۸/۱
	جمع کل	۳۲	۱۰۰

بر اساس اطلاعات جدول شماره ۲، ۳۷/۵ درصد مصاحبه‌شوندگان زن و ۶۲/۵ درصد مرد هستند. این نسبت به‌طور تقریبی با نسبت جنسیتی موجود در دانشگاه علم و صنعت هماهنگی دارد. حداقل سن در پژوهش حاضر ۲۲ سال و حداکثر ۴۳ سال است. ۳۱/۲ درصد از مصاحبه‌شوندگان زیر ۲۵ سال و حدود ۳۴/۴ درصد بین ۲۵ تا ۳۰ سال هستند. مجموع ۶۵/۶ در گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال نشان‌دهنده این مساله است که بهترین سال‌های جوانی در دوران دانشجویی سپری می‌شود. ۳۴/۴ درصد از مصاحبه‌شوندگان نیز بالای ۳۰ سال داشتند.

در ادامه اطلاعات مصاحبه‌شوندگان در رابطه با وضعیت تأهل، اشتغال و سکونت ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۳- وضعیت تأهل، اشتغال و سکونت مصاحبه‌شوندگان

ویژگی‌ها	طبقات پاسخ	تعداد	درصد معتبر
وضعیت تأهل	مجرد	۲۳	۷۱/۹
	متأهل	۹	۲۸/۱
	جمع کل	۳۲	۱۰۰
وضعیت اشتغال	شاغل	۲۳	۷۱/۹
	غیر شاغل	۹	۲۸/۱
	جمع کل	۳۲	۱۰۰
وضعیت سکونت	بومی	۲۰	۶۲/۵
	غیر بومی	۱۲	۳۷/۵
	جمع کل	۳۲	۱۰۰

در جدول شماره ۳ در قسمت اول، وضعیت تأهل مصاحبه‌شوندگان توصیف شده است. نزدیک ۷۲ درصد مجرد و حدود ۲۸ درصد متأهل می‌باشند. از ۹ مورد متأهل در این پژوهش، ۸ نفر مرد بودند که عموماً بالای ۳۰ سال داشتند و یک نفر زن با ۲۷ سال سن حضور داشتند. نکته قابل توجه در رابطه با مسئله تأهل این بود که اکثر مردان بالای ۳۰ سال متأهل بودند اما

در رابطه با خانم‌ها، افراد بالای ۳۰ سال همگی مجرد بودند. در قسمت دوم جدول، وضعیت اشتغال و شیوه‌های تأمین مخارج زندگی مصاحبه‌شوندگان منعکس شده است. بیش از ۷۲ درصد مصاحبه‌شوندگان همراه با تحصیل به صورت پاره وقت یا تمام وقت مشغول به کار هستند و قادر به تأمین هزینه‌های زندگی خود می‌باشند که یکی از دلایل مهم این امر، فنی و مهندسی بودن رشته‌های تحصیلی دانشجویان است که عموماً بازار کار مناسبی نسبت به رشته‌های علوم انسانی و یا علوم پایه دارد. در مقابل خانواده اولین و مهمترین حمایت‌کننده مالی نزدیک به ۲۸ درصد از دانشجویان است. در قسمت سوم جدول فوق، وضعیت سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. در این قسمت مصاحبه‌شوندگان به دو بخش بومی و غیر بومی تقسیم شده‌اند. در بین مصاحبه‌شوندگان بومی بودن با ۶۲/۵ درصد بیشترین فراوانی و غیر بومی بودن با ۳۷/۵ درصد کمترین فراوانی را به خود اختصاص داد. در این پژوهش، مصاحبه‌شوندگان از سه مقطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری بودند. جدول شماره ۴ وضعیت تحصیلات مصاحبه‌شوندگان را منعکس می‌سازد. در مجموع نسبت افراد در حال تحصیل در مقطع کارشناسی ۲۸/۱ درصد، کارشناسی ارشد ۴۳/۸ درصد و ۲۸/۱ درصد در مقطع دکتری مشغول به تحصیل بودند. از دلایل بیشتر بودن تعداد دانشجویان تحصیلات تکمیلی، می‌توان در کنار سیاست‌های دولت‌های گذشته برای افزایش تعداد دانشجویان و دانشگاه‌ها برای پاسخ به تقاضای روزافزون خانواده‌ها، ارتقای جایگاه اجتماعی افراد، ارتقای شغلی به ویژه در دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی، کاستن از نرخ بیکاری نیروهای جوان و فعال، توجه به مدرک تحصیلی در استخدام افراد و شاید زمینه بهتر برای مهاجرت دانشجویان برای پذیرش در دانشگاه‌های خارج در مقاطع دکتری اشاره نمود.

جدول شماره ۴- وضعیت مقطع تحصیلی مصاحبه‌شوندگان

طبقات	تعداد	درصد معتبر
کارشناسی	۹	۲۸/۱
کارشناسی ارشد	۱۴	۴۳/۸
دکتری	۹	۲۸/۱
جمع	۳۲	۱۰۰

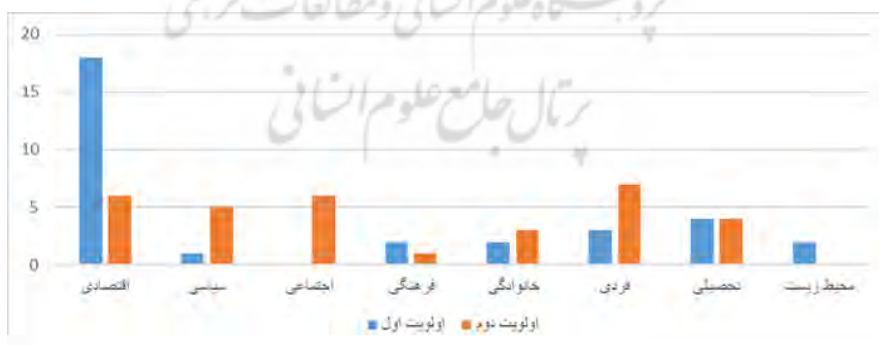
۲- اولویت‌های مصاحبه‌شوندگان

در این قسمت بر اساس پاسخ دانشجویان، اولویت‌های اول تا هشتم آنان در رابطه با دغدغه‌های دوران دانشجویی بیان می‌گردد.

جدول شماره ۵- اولویت اول و دوم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی

طبقات	اولویت اول		اولویت دوم	
	تعداد	درصد معتبر	تعداد	درصد معتبر
اقتصادی	۱۸	۵۶/۳	۶	۱۸/۷
سیاسی	۱	۳/۱	۵	۱۵/۶
اجتماعی	۰	۰	۶	۱۸/۷
فرهنگی	۲	۶/۲	۱	۳/۱
خانوادگی	۲	۶/۲	۳	۹/۴
فردی	۳	۹/۴	۷	۲۱/۹
تحصیلی	۴	۱۲/۶	۴	۱۲/۶
محیط زیست	۲	۶/۲	۰	۰
جمع	۳۲	۱۰۰	۳۲	۱۰۰

نمودار شماره ۱ - اولویت اول و دوم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی

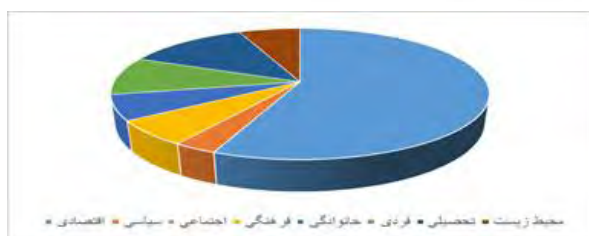

جدول شماره ۵ نشان دهنده اولویت اول و دوم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی مصاحبه‌شوندگان است. دانشجویان بخش مهمی از نیروی انسانی جامعه را تشکیل می‌دهند که پس از کسب دانش و مهارت‌های تخصصی انتظار دارند بازار کار متناسبی با رشته خود داشته باشند و برای رسیدن به این هدف مهم انگیزه‌های مهمی برای ورود به دانشگاه دارند، اما گاهی اوقات به دلایلی این امر تحقق پیدا نمی‌کند و دانشجویان از ادامه تحصیل و دانشگاه دلسرد می‌شوند. در اولویت اول دغدغه‌های دوران دانشجویی، مسایل اقتصادی با ۵۶/۳ درصد بیشترین نگرانی و دل‌مشغولی دانشجویان را به خود اختصاص داده است این امر تابعی از شرایط عمومی جامعه حال حاضر ایران است که دغدغه‌های اقتصادی و تأمین معیشت خانواده‌ها به اولویت اصلی و اساسی تبدیل شده است. نگرانی‌های تحصیلی با ۱۲/۶ درصد در جایگاه دوم دغدغه‌های دانشجویان قرار دارد. در جایگاه سوم، دغدغه‌های فردی با ۹/۴ درصد، در جایگاه چهارم دغدغه‌های خانوادگی، فرهنگی و محیط‌زیستی به صورت مشترک با ۶/۳۲ درصد و در جایگاه پنجم دغدغه‌های سیاسی با ۳/۱ درصد قرار دارند. نکته جالب در رابطه با اولویت اول دغدغه دوران دانشجویی، مسایل و معضلات اجتماعی است که هیچ‌کدام از مصاحبه‌شوندگان آن را به عنوان اولویت اول خود انتخاب نکرده‌اند. در اولویت اول دغدغه‌های دوران دانشجویی مسایل اقتصادی بالاترین جایگاه و مسایل اجتماعی پایین‌ترین جایگاه را به خود اختصاص دادند.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های اقتصادی دانشجویان عبارتند از:

نبود عدالت اقتصادی، فساد اقتصادی، تحریم، عقب‌ماندگی صنعتی، ضعف صنعت، عدم نظارت بر قیمت‌ها، موانع راه اندازی کسب و کار، پایین بودن سطح رفاه، عدم پیش‌بینی وضعیت اقتصادی، تورم، عدم توانایی پس انداز، گرانی، بیکاری تحصیل کرده‌ها، اقتصاد دولتی، ضعف بخش خصوصی، رانت اقتصادی، عدم ثبات قیمت‌ها، مشکل اجاره بهای مسکن، کاهش ارزش پول ملی و مصرف‌گرایی جامعه ایرانی.

نمودار شماره ۲ - اولویت اول دغدغه‌های دوران دانشجویی

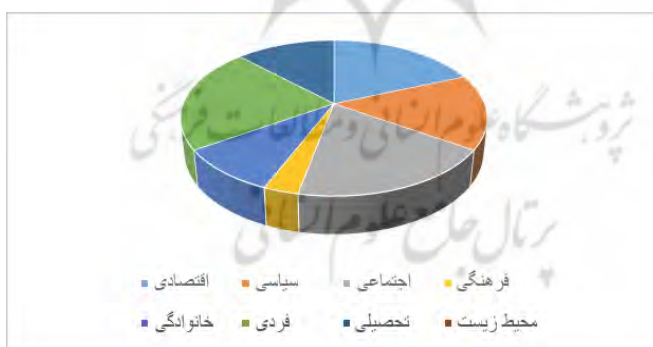

در اولویت دوم دغدغه‌های دوران دانشجویی، مسایل فردی با ۲۱/۹ درصد بیشترین نگرانی را به خود اختصاص داده است. نگرانی‌های اقتصادی و اجتماعی با ۱۸/۷ درصد به صورت مشترک در جایگاه دوم دغدغه‌های دانشجویان در این اولویت قرار دارد. در جایگاه سوم دغدغه‌های سیاسی با ۱۵/۶ درصد، در جایگاه چهارم دغدغه‌های تحصیلی با ۱۲/۶ درصد، در جایگاه پنجم دغدغه‌های خانوادگی با ۹/۴ درصد و در جایگاه ششم دغدغه‌های فرهنگی با ۳/۱ درصد قرار دارند. در اولویت دوم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی مسایل فردی بیشترین اهمیت و مسایل محیط زیست کمترین اهمیت را برای دانشجویان داشته است. در اولویت دوم هیچ‌کدام از دانشجویان مصاحبه‌شونده مسایل و بحران‌های محیط‌زیست کشور را به عنوان اولویت دوم خود انتخاب نمودند.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های فردی دانشجویان عبارتند از:

سلامت جسمی، سلامت روانی، آرامش، خودشناسی، عشق به خود، ازدواج موقت، کار، انگیزه، مهاجرت، امید، تخلیه هیجانات، لذت بردن از جوانی، افسردگی، سربازی، عدم احساس امنیت، احساس پوچی، سر در گم بودن، پیشرفت، تبعیض جنسیتی و تغییر سبک زندگی.

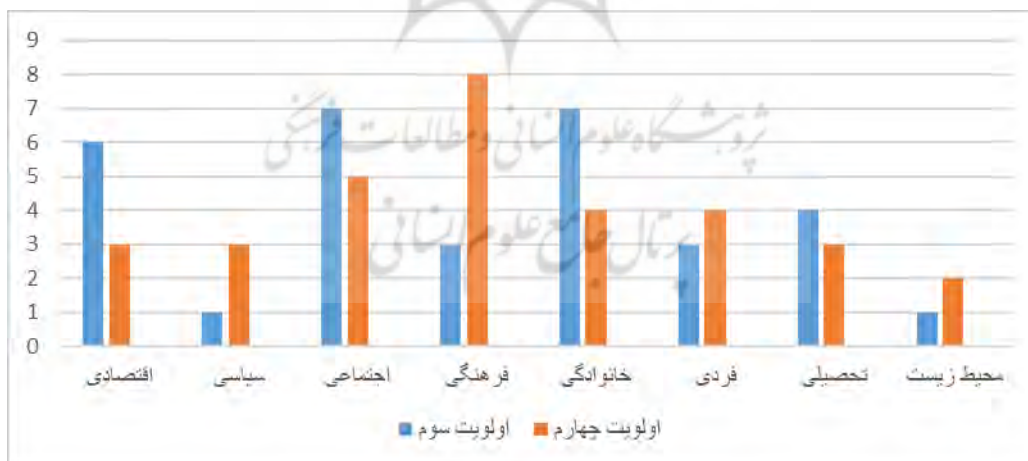
نمودار شماره ۳ - اولویت دوم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی

جدول شماره ۶- اولویت سوم و چهارم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی

طبقات	اولویت سوم		اولویت چهارم	
	تعداد	درصد معتبر	تعداد	درصد معتبر
اقتصادی	۶	۱۸/۷	۳	۹/۴
سیاسی	۱	۳/۱	۳	۹/۴
اجتماعی	۷	۲۱/۹	۵	۱۵/۶
فرهنگی	۳	۹/۴	۸	۲۵
خانوادگی	۷	۲۱/۹	۴	۱۲/۵
فردی	۳	۹/۴	۴	۱۲/۵
تحصیلی	۴	۱۲/۵	۳	۹/۴
محیط زیست	۱	۳/۱	۲	۶/۲
جمع	۳۲	۱۰۰	۳۲	۱۰۰

نمودار شماره ۴- اولویت سوم و چهارم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی

جدول شماره ۶ نشان‌دهنده اولویت سوم و چهارم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی مصاحبه‌شوندگان است. در جایگاه اول اولویت سوم مهمترین دغدغه‌های دانشجویان، مسایل اجتماعی و خانوادگی به صورت مشترک با ۲۱/۹ درصد قرار دارند. مشکلات اقتصادی با ۱۸/۷ درصد در جایگاه دوم، دل‌نگرانی‌های تحصیلی با ۱۲/۵ درصد در جایگاه سوم، مسایل فرهنگی و دل‌مشغولی‌های فردی به صورت مشترک با ۹/۴ درصد در جایگاه چهارم، مسایل سیاسی و بحران‌های زیست محیطی با ۳/۱ درصد در جایگاه پنجم اولویت سوم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی قرار دارند. در اولویت سوم دانشجویان مسایل اجتماعی و خانوادگی بیشترین اهمیت و مسایل سیاسی و زیست‌محیطی کمترین اهمیت را برای دانشجویان دارد.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های اجتماعی دانشجویان عبارتند از:

شکاف طبقاتی، حقوق شهروندی، کودکان کار، کارتن خواب‌ها، حقوق زنان، تبعیض جنسیتی، امنیت زنان در محیط کار، امنیت، نابرابری حقوق زن و مرد، خودکشی، تعرض به زنان، دزدی، زورگیری، حجاب، پوشش اجباری، اعتیاد، سنت‌ها، خشونت علیه زنان، مهاجرت، ناامیدی، آینده مبهم، شکاف‌های قومیتی، تغییر سبک زندگی ایرانی-اسلامی و نفوذ سبک زندگی غربی. در جایگاه اول اولویت چهارم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی، مسایل و معضلات فرهنگی با ۲۵ درصد پیشتاز می‌باشد. معضلات اجتماعی با ۱۵/۶ درصد در جایگاه دوم، مسایل خانوادگی و فردی به صورت مشترک با ۱۲/۵ درصد در جایگاه سوم، دغدغه‌های تحصیلی، اقتصادی و مسایل سیاسی به صورت مشترک با ۹/۴ درصد در جایگاه چهارم و مشکلات و معضلات محیط‌زیستی با ۶/۲ درصد در جایگاه پنجم اولویت چهارم مهمترین دغدغه‌های دانشجویان قرار دارند. در اولویت چهارم دانشجویان مسایل فرهنگی بیشترین اهمیت و مسایل محیط‌زیست کمترین اهمیت را برای دانشجویان داشته است.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های فرهنگی دانشجویان عبارتند از:

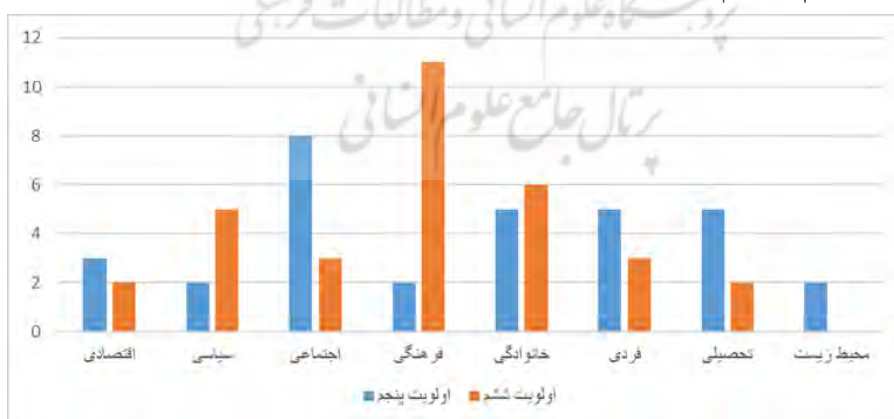
توجه به تاریخ ایران باستان، عدم مراقبت از آثار تاریخی، کم رنگ شدن احترام به حقوق دیگران، نبود فرهنگ گفتگو، پرخاشگری، نبود فرهنگ نقد‌پذیری، تبعیض جنسیتی، سیاست زدگی فرهنگ، گسترش فرهنگ غربی، کم رنگ شدن

ارزش‌های دینی، عدم مسئولیت‌پذیری، فقر فرهنگی، تغییر سبک زندگی، عدم توجه کافی به صنایع دستی، ظهور امواج فرهنگی چون موج کره‌ای و ترکی، تضعیف فرهنگ ایرانی - اسلامی.

جدول شماره ۷- اولویت پنجم و ششم دغدغه‌های دوران دانشجویی

طبقات	اولویت پنجم		اولویت ششم	
	تعداد	درصد معتبر	تعداد	درصد معتبر
اقتصادی	۳	۹/۳	۲	۶/۳
سیاسی	۲	۶/۳	۵	۱۵/۶
اجتماعی	۸	۲۵	۳	۹/۴
فرهنگی	۲	۶/۳	۱۱	۳۴/۳
خانوادگی	۵	۱۵/۶	۶	۱۸/۷
فردی	۵	۱۵/۶	۳	۹/۴
تحصیلی	۵	۱۵/۶	۲	۶/۳
محیط زیست	۲	۶/۳	۰	۰
جمع کل	۳۲	۱۰۰	۳۲	۱۰۰

نمودار شماره ۵- اولویت پنجم و ششم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی

جدول شماره ۷ نشان‌دهنده اولویت پنجم و ششم مهم‌ترین دغدغه‌های دوران دانشجویی مصاحبه‌شوندگان است. در جایگاه اول اولویت پنجم مهم‌ترین دغدغه‌های دانشجویان؛ مشکلات و معضلات اجتماعی با ۲۵ درصد قرار دارد. مسایل خانوادگی، تحصیلی و فردی به صورت مشترک با ۱۵/۶ درصد در جایگاه دوم، مسایل و مشکلات اقتصادی با ۹/۳ درصد در جایگاه سوم و معضلات محیط‌زیستی، مسایل سیاسی و معضلات فرهنگی به صورت مشترک با ۶/۳ درصد در جایگاه چهارم اولویت پنجم دغدغه‌های دانشجویان قرار دارد. در اولویت پنجم دغدغه‌های دوران دانشجویی مسایل اجتماعی بیشترین اهمیت و بحران‌های زیست محیطی، مسایل سیاسی و فرهنگی کمترین اهمیت را به خود اختصاص داده است.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های خانوادگی دانشجویان عبارتند از:

خرافه‌پرستی، سست شدن بنیان خانواده، تأثیر فضای مجازی، تأثیر سریال‌های خارجی، کاهش ارتباط اعضای خانواده، کاهش ارتباط بین فامیل، دوری از خانواده، عدم مسئولیت‌پذیری برخی از والدین، عدم احترام به فرزندان، کاهش رفاه خانواده، فشار مالی خانواده‌ها، کاهش همبستگی بین اعضای خانواده، فردمحور شدن، کم رنگ شدن مفهوم خانواده، اختلاف سن با والدین، طرز تفکر سنتی والدین، اصرار بر نظر والدین، ساعات زیاد کار والدین، تهیه مسکن و اعتیاد والدین. در اولویت ششم دغدغه‌های دوران دانشجویی مسایل فرهنگی با ۳۴/۳ درصد جایگاه اول را به خود اختصاص داده است. مسایل خانوادگی با ۱۸/۷ درصد در جایگاه دوم، مسایل و معضلات سیاسی با ۱۵/۶ درصد در جایگاه سوم، بحران‌های اجتماعی و مسایل فردی با ۹/۴ درصد به صورت مشترک در جایگاه چهارم، مسایل اقتصادی و تحصیلی به صورت مشترک با ۶/۳ درصد در جایگاه پنجم قرار دارند. معضلات و بحران‌های زیست‌محیطی جایی در اولویت ششم دغدغه‌های دانشجویان نداشت. در اولویت ششم دغدغه‌های دوران دانشجویی مسایل فرهنگی بیشترین و محیط‌زیست کمترین اهمیت را برای دانشجویان داشته است.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های تحصیلی دانشجویان عبارتند از:

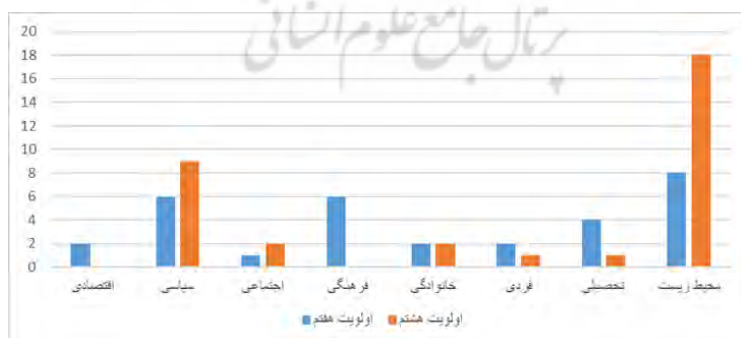
سکون و رکود دانشگاه، عدم استقلال دانشگاه‌ها، فضای بسته سیاسی دانشگاه، اساتید سیاسی، عدم تعریف هویت مستقل برای نهاد علم، کسب مهارت، ارتباط موثر با اساتید، اشتغال به همراه تحصیل، پاس کردن دروس، ایجاد رزومه قوی برای

مهاجرت، کسب نمرات خوب برای مهاجرت، سلیقه‌ای بودن ارزیابی اساتید، قبولی در مقاطع بالاتر تحصیلی، پایین بودن سطح علمی برخی از اساتید، کم بودن تجهیزات آزمایشگاه، کم کاری برخی از اساتید، ناکارآمدی آموزش سنتی، سیاسی بودن بسیاری از انتصابات در دانشگاه، سخت گیری در رابطه با پوشش و عدم پاسخگویی برخی از مسئولین و کارکنان دانشگاه.

جدول شماره ۸- اولویت هفتم و هشتم دغدغه‌های دوران دانشجویی

طبقات	اولویت هفتم		اولویت هشتم	
	تعداد	درصد معتبر	تعداد	درصد معتبر
اقتصادی	۲	۶/۳	۰	۰
سیاسی	۶	۱۸/۶	۹	۲۸/۱
اجتماعی	۲	۶/۳	۱	۳/۱
فرهنگی	۶	۱۸/۶	۰	۰
خانوادگی	۲	۶/۳	۲	۶/۳
فردی	۲	۶/۳	۱	۳/۱
تحصیلی	۴	۱۲/۶	۱	۳/۱
محیط زیست	۸	۲۵	۱۸	۵۶/۳
جمع کل	۳۲	۱۰۰	۳۲	۱۰۰

نمودار شماره ۱۶۱- اولویت هفتم و هشتم مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی

جدول شماره ۸ نشان‌دهنده اولویت هفتم و هشتم مهم‌ترین دغدغه‌های دوران دانشجویی مصاحبه‌شوندگان است. در جایگاه اول اولویت هفتم مهم‌ترین دغدغه‌های دانشجویان، معضلات و بحران‌های محیط‌زیستی با ۲۵ درصد قرار دارد. مسایل سیاسی و فرهنگی به صورت مشترک با ۱۸/۶ درصد در جایگاه دوم، مسایل مربوط به تحصیل با ۱۲/۶ درصد در جایگاه سوم و مسایل خانوادگی، فردی، اجتماعی و اقتصادی با ۶/۳ درصد در جایگاه چهارم اولویت هفتم دغدغه‌های دانشجویی قرار دارد. در اولویت هفتم مصاحبه‌شوندگان مسایل زیست‌محیطی بیشترین اهمیت و مسایل اقتصادی، اجتماعی، فردی و خانوادگی کمترین اهمیت را داشتند.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های محیط‌زیستی دانشجویان عبارتند از:

زباله در طبیعت، گرمایش زمین، عدم فرهنگ سازی حفظ محیط زیست، عدم توجه مسئولین به ویژگی‌های زیستی مناطق مختلف، کم آبی، آلودگی هوا، آلودگی آب‌ها، شکارچیان حیات وحش، تخریب جنگل‌ها، تخریب مراتع، انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری، زباله‌های پلاستیکی، عدم توجه به بازیافت، تخریب زیست‌گاه‌های طبیعی، عدم فرهنگ سازی تفکیک زباله، خشکی تالاب‌ها، خشک شدن دریاچه‌ها، طوفان‌های شن، بحران گرد و غبار، آتش سوزی جنگل‌ها، عدم حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه محیط‌زیست، سیاسی شدن فعالیت‌های زیست‌محیطی و خشکسالی‌های متناوب.

در جایگاه اول اولویت هشتم مهم‌ترین دغدغه‌های دانشجویان معضلات و بحران‌های محیط‌زیستی با ۵۶/۳ درصد قرار دارد. مسایل سیاسی با ۲۸/۱ درصد در جایگاه دوم، مسایل خانوادگی با ۶/۳ درصد در جایگاه سوم، موضوعات مربوط به تحصیل، مشکلات فردی و مسایل اجتماعی به صورت مشترک با ۳/۱ درصد در جایگاه چهارم قرار دارند. مسایل فرهنگی و اقتصادی اولویت هشتم هیچکدام از مصاحبه‌شوندگان نبودند. در اولویت هشتم مصاحبه‌شوندگان معضلات و بحران‌های زیست‌محیطی بیشترین اهمیت و مسایل فرهنگی و اقتصادی کمترین اهمیت را داشتند.

برخی از کدهای استخراج شده در رابطه با دغدغه‌های سیاسی دانشجویان عبارتند از:

نبود آزادی بیان، نبود آزادی اندیشه، عدم گردش‌نخبگان، عدم شایسته‌سالاری، دولت اقتدارگرا، نابسامانی سیاسی، تضاد منافع سیاست‌مداران، تنش میان سیاست‌مداران، بهبود روابط با سایر کشورها، رفع تحریم‌ها، حق اعتراض مسالمت‌آمیز،

اصلاح قانون اساسی، حذف برخی نهادهای موازی، رانت خواری، رابطه سالاری، عدم برخورد با مسئولین متخلف، نبود فرهنگ عذرخواهی و استعفا بین مسئولین، عدم مبارزه قوی با فساد دولت‌مردان، قانون‌گریزی برخی از مسئولین، پدیده آقازاده‌ها، انعطاف ناپذیری برخی از مسئولین، عدم صداقت برخی از مسئولین، کم بودن تمایل دانشجویان به عرصه سیاسی، ناامیدی از تغییر، بی‌اعتمادی به مسئولین، بسته بودن فضای سیاسی، توهم توطئه، عدم استمرار برنامه‌ها، تخریب چهره‌های اصلی نظام، مقصر اعلام کردن دیگران و تعدد شوراها تصمصیم‌گیر.

تحلیل یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر بر اساس تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های عمیق با دانشجویان، اولویت‌های اصلی دغدغه‌های دوران دانشجویی را در هشت طبقه اصلی شناسایی و طبقه‌بندی می‌کند. جدول شماره ۵، مهم‌ترین اولویت‌های اول و دوم دانشجویان را به وضوح نشان می‌دهد. اولویت‌های اصلی دغدغه‌ها (بر اساس اولویت اول):

۱- دغدغه‌های اقتصادی: با ۵۶/۳٪، دغدغه‌های اقتصادی با اختلاف قابل توجهی در اولویت اول دانشجویان قرار دارد. اولویت بی‌چون و چرای دغدغه‌های اقتصادی به عنوان اولویت اول، تأییدی بر تأثیر عوامل کلان اقتصادی بر زندگی روزمره دانشجویان است. این یافته، تأییدی بر اهمیت روزافزون مسائل مالی در زندگی دانشجویان است که در بخش بیان مسئله نیز با استناد به پژوهش‌های جهانی مورد تأکید قرار گرفت. این دغدغه‌ها شامل مواردی چون هزینه‌های تحصیل، تأمین مسکن، نوسانات بازار و نگرانی از آینده شغلی است. ریشه اصلی بسیاری از دغدغه‌ها، در شرایط اقتصادی کلان جامعه مانند تورم، بی‌ثباتی اقتصادی و بیکاری جوانان نهفته است. این عوامل زمینه‌ای هستند و به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر زندگی دانشجویان تأثیر می‌گذارند.

۲- دغدغه‌های تحصیلی: با ۱۲/۶٪، مسائل مربوط به تحصیل، مانند کیفیت آموزش، آینده رشته تحصیلی و ارتباط آن با بازار کار، در جایگاه دوم قرار می‌گیرد. این دغدغه نشان‌دهنده اهمیت سرمایه‌گذاری تحصیلی و تلاش دانشجویان برای تضمین آینده‌ای روشن‌تر از طریق تحصیل است.

۳- دغدغه‌های فردی: با ۹/۴٪، دغدغه‌هایی مانند مسائل هویتی، استرس شخصی و مشکلات سلامت روان در رتبه سوم قرار دارند. این یافته به وضوح نشان می‌دهد که مسائل اقتصادی و تحصیلی پیامدهای روان‌شناختی مهمی دارند که نمی‌توان از آن‌ها چشم‌پوشی کرد. قرار گرفتن دغدغه‌های فردی (روان‌شناختی) در رده سوم اولویت اول، نشان‌دهنده ارتباط مستقیم میان فشارهای اقتصادی و پیامدهای روان‌شناختی در میان دانشجویان است. این یافته‌ها، زنجیره علی-معلولی را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که مشکلات اقتصادی به عنوان یک متغیر مستقل، بر سایر دغدغه‌ها تأثیر می‌گذارد و زمینه‌ساز فشارهای روانی بر دانشجویان می‌شود.

۴- دغدغه‌های فرهنگی (۶/۲٪)، خانوادگی (۶/۲٪) و محیط زیست (۶/۲٪) در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند که نشان می‌دهد این مسائل نیز هرچند در اولویت‌های بالاتر نیستند، اما همچنان دغدغه‌های بخشی از دانشجویان محسوب می‌شوند. نوآوری مقاله حاضر در چند سطح کلیدی، به ویژه در بستر پژوهش‌های داخلی و با توجه به روش‌شناسی اتخاذ شده، قابل تبیین است:

۱- نوآوری روش‌شناختی و هدف پژوهش: بسیاری از پژوهش‌های قبلی در این زمینه، از جمله مطالعات داخلی که به آن‌ها اشاره گردید، عمدتاً از روش‌های پیمایشی و کمی استفاده کرده‌اند که هدفشان توصیف وضعیت یا سنجش نگرش‌ها بوده است. در مقابل، نوآوری روش‌شناختی پژوهش حاضر در به‌کارگیری رویکرد کیفی و نظریه داده‌بنیاد است. این روش به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا فراتر از توصیف، به درک عمیق‌تر و تولید یک مدل مفهومی از دل داده‌ها بپردازد. این مدل می‌تواند روابط و عوامل تأثیرگذار بر دغدغه‌های دانشجویان را به شکلی نظام‌مند و تئوریک تبیین کند که در پژوهش‌های کمی معمولاً به آن دست پیدا نمی‌کنیم.

۲- نوآوری در محتوا و مدل مفهومی: پژوهش‌های پیشین عمدتاً به دغدغه‌های فرهنگی، سیاسی، یا اوقات فراغت دانشجویان پرداخته‌اند. اگرچه برخی به مسائل اقتصادی نیز اشاره داشته‌اند، اما در بیشتر موارد به صورت یک متغیر فرعی در نظر گرفته شده است. نوآوری اصلی این مقاله در شناسایی و تمرکز بر مجموعه جامعی از دغدغه‌های دانشجویان، با اولویت‌بندی آن‌ها است که بخش عمده‌ای از آن‌ها به مسائل اقتصادی و شغلی باز می‌گردد. یافته‌ها در این قسمت شامل دو بخش اصلی است:

✓ عوامل کلان اقتصادی-اجتماعی: شامل نوسانات اقتصادی، تورم، و بیکاری جوانان (همانند

یافته‌های پژوهش‌های هند، چین، و آفریقای جنوبی).

✓ دغدغه‌های خرد دانشجویی: شامل مسائل مالی شخصی، مشکلات شغلی، و آینده مبهم.

در اینجا می‌توان عنوان نمود که دغدغه‌های خرد دانشجویان (مانند سختی پس‌انداز، نیاز به کار پاره‌وقت، یا مشکل مسکن) تحت تأثیر مستقیم عوامل کلان اقتصادی کشور قرار دارند و پیامدهای روان‌شناختی (نظیر استرس و اضطراب) را در پی دارند.

۳- نوآوری در بستر پژوهش: با وجود شباهت دغدغه‌های دانشجویان در ایران و سایر کشورها (همانطور که در پیشینه پژوهش اشاره شد)، بستر سیاسی و اقتصادی منحصر به فرد ایران، ابعاد متفاوتی به این دغدغه‌ها می‌بخشد. بنابراین، یافته‌های این پژوهش، یک تصویر بومی و دقیق از مهم‌ترین اولویت‌های دانشجویان در یک دانشگاه صنعتی مهم (دانشگاه علم و صنعت) در شرایط اقتصادی فعلی کشور ارائه می‌دهد. این یافته‌ها می‌توانند به عنوان یک نقطه شروع برای تدوین سیاست‌های حمایتی مؤثرتر در دانشگاه‌ها و نهادهای مرتبط، بر اساس واقعیت‌های زندگی دانشجویی در ایران، عمل کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

ورود به دانشگاه، مقطع بسیار حساس در زندگی نیروهای فعال و جوان هر کشوری است. لذا پذیرش نقش دانشجویی با تغییرات زیادی در روابط اجتماعی و انسانی جوانان همراه است و انتظارات و نقش‌های جدیدی برای آن‌ها به همراه می‌آورد.

آشنا نبودن آنان با محیط دانشگاه و امکان وجود مشکلاتی از قبیل علاقه‌مند نبودن به رشته‌ی تحصیلی، ناسازگاری با سایر افراد در محیط زندگی و کافی نبودن امکانات رفاهی، اقتصادی و ... می‌تواند سبب بروز افت تحصیلی دانشجویان شود. از این‌رو لزوم شناخت، مطالعه و بررسی اولویت‌ها و دغدغه‌های دانشجویان برای پیشگیری از بروز مسائل و مشکلات حاد در این دوران ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به این مسئله، مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی در حوزه‌های مختلف زندگی با جامعه آماری ۳۲ نفر از دانشجویان دانشگاه علم و صنعت ایران در ترم دوم سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفت.

این پژوهش با وجود ارائه یافته‌های ارزشمند، دارای محدودیت‌هایی بود که باید در تفسیر نتایج مورد توجه قرار گیرد. مهم‌ترین این محدودیت‌ها به شرح زیر است:

- محدودیت در حجم و ترکیب نمونه: جامعه آماری مورد مطالعه محدود به ۳۲ نفر از دانشجویان دانشگاه علم و صنعت ایران بود. این تعداد نمونه کوچک، تعمیم نتایج به کل جامعه دانشجویی کشور را دشوار می‌سازد. علاوه بر این، تمرکز پژوهش بر روی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و فنی و مهندسی، منجر به عدم توازن در مقاطع تحصیلی و رشته‌ها شد. همچنین، با توجه به آمار پایین دانشجویان دختر در دانشگاه مورد مطالعه، یافته‌ها ممکن است نتوانند منعکس‌کننده دغدغه‌های ویژه این بخش از جامعه دانشجویی باشند.

- ناپایداری شرایط اجتماعی و اقتصادی: یافته‌های این پژوهش، یک برش زمانی از وضعیت و دغدغه‌های دانشجویان در مقطع مشخصی از زمان (ترم دوم سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲) است. با توجه به نوسانات سریع در شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور، ممکن است اولویت‌های دانشجویان به سرعت تغییر کند. برای مثال، در شرایط فعلی و با توجه به تهدیدات منطقه‌ای، دغدغه امنیت ممکن است اهمیت بیشتری نسبت به مسائل اقتصادی پیدا کرده باشد.

- ملاحظات فرهنگی و اجتماعی: با توجه به اینکه داده‌ها از طریق مصاحبه جمع‌آوری شده‌اند، احتمال دارد برخی پاسخ‌ها تحت تأثیر ملاحظات اجتماعی یا تمایل به ارائه پاسخ‌های مطلوب قرار گرفته باشند و تمام دغدغه‌ها به صورت صریح بیان نشده باشند.

با بررسی جداول و نمودارهای مربوط به اولویت‌های دانشجویان مشخص می‌شود که مسایل اقتصادی و مسایل فردی مهمترین اولویت دانشجویان است. البته در این رابطه بایستی سن، جنسیت و مقطع تحصیلی دانشجویان مورد توجه قرار گیرد. اکثر دانشجویان مورد بررسی در گروه سنی ۲۵ سال به بالا و در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا مشغول تحصیل بودند. در رابطه با این ویژگی‌ها باید به این نکته توجه نمود که در این سن دغدغه اصلی جوانان یافتن کار مناسب با درآمد کافی و ارتقای جایگاه اجتماعی و شاید ازدواج و تشکیل خانواده مدنظر می‌باشد. اولویت مسایل اقتصادی برای دانشجویان تابعی از شرایط عمومی جامعه است. تأمین حداقل‌های زندگی از قبیل مسکن و خودرو، تهیه مقدمات ازدواج، داشتن فرصت‌های شغلی مناسب و متناسب با زمینه تخصصی، داشتن درآمد کافی جهت تأمین رفاه نسبی از مهمترین خواسته‌های دانشجویان است.

مسایل مربوط به اجتماع و مسایل زیست محیطی کمترین اهمیت را برای دانشجویان مورد بررسی دارند که در این رابطه نیز شاید رشته تخصصی این دانشجویان تا حدود زیادی تأثیرگذار باشد. دانشجویان مورد بررسی از رشته‌های فنی و مهندسی بودند که عموماً درگیر مباحث صنعتی هستند و با توجه به لزوم توسعه هر چه سریع‌تر کشور و سیاست‌های جاری کشور که مسایل زیست محیطی کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند این سیاست‌ها در نظریات دانشجویان نیز بازتاب پیدا نموده است.

یافته‌های این پژوهش، هم‌خوانی‌ها و تفاوت‌هایی را با تحقیقات پیشین در زمینه دغدغه‌ها و نگرش‌های دانشجویان نشان می‌دهد. این مقایسه به فهم بهتر تحولات نگرشی دانشجویان در طول زمان کمک می‌کند:

- اولویت مسایل اقتصادی، یک دغدغه پایدار: یافته‌های این پژوهش مبنی بر اهمیت بالای مسایل اقتصادی، با نتایج پژوهش‌های پیشین مانند مطالعه مدیریت رصد و سنجش افکار (۱۳۹۰) و پژوهش دفتر نیازسنجی جهاد دانشگاهی (۱۴۰۰) هم‌خوانی دارد. این هم‌سویی نشان‌دهنده یک الگوی پایدار در میان دانشجویان طی یک دهه اخیر است. به نظر می‌رسد با توجه به شرایط اقتصادی کشور، دغدغه‌های مالی به یک اولویت دائمی تبدیل شده‌اند که بر سایر جنبه‌های زندگی دانشجویی سایه افکنده‌اند.

- کم‌اهمیت بودن فعالیت‌های اجتماعی و فراغتی: نتایج این پژوهش، مبنی بر کم‌اهمیت بودن مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی برای دانشجویان، با یافته‌های پژوهش وریج کاظمی (۱۳۸۷) همسو است. در آن پژوهش نیز بخش بزرگی از دانشجویان تمایلی به فعالیت‌های اجتماعی و جمعی نداشتند. این موضوع نشان‌دهنده یک گرایش پایدار به سمت فعالیت‌های فردی و منفعلانه در میان دانشجویان است.

- تغییر رویکرد پژوهش‌ها از فرهنگی به اقتصادی: در دهه‌های گذشته، رویکرد پژوهش‌ها در حوزه دانشجویی بیشتر بر موضوعاتی چون دین‌داری، پوشش و روابط اجتماعی متمرکز بود. این امر در پژوهش‌هایی نظیر مطالعه شالچی (۱۳۹۱) و غیاثوند (۱۳۸۴) به وضوح دیده می‌شود. اما یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که با تحولات اجتماعی و اقتصادی، اولویت‌ها از مسائل فرهنگی به سمت دغدغه‌های اقتصادی و فردی تغییر کرده است. این تحول، به خصوص با توجه به رویدادهای اجتماعی سال‌های اخیر، نشان‌دهنده لزوم بازنگری در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی دانشگاه‌ها برای پاسخگویی به نیازهای واقعی و به‌روز نسل جدید دانشجویان است. این تغییر نگرش نشان می‌دهد که اکنون مسائل مرتبط با آینده شغلی و معیشت، اهمیت بیشتری نسبت به دغدغه‌های فرهنگی گذشته یافته است.

پیشنهادات کاربردی

بر اساس نتایج حاصل از این پژوهش و با توجه به اینکه دغدغه‌های اقتصادی و فردی اولویت اصلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی (به‌ویژه در گروه سنی ۲۵ سال به بالا) هستند، پیشنهادهای کاربردی زیر برای بهبود شرایط و ارتقای کیفیت زندگی دانشجویی ارائه می‌شود:

- ارائه تسهیلات اقتصادی هدفمند: با توجه به نیاز مبرم دانشجویان به تأمین حداقل‌های زندگی، از جمله مسکن و شغل، به مسئولان دانشگاهی و سیاست‌گذاران کلان پیشنهاد می‌شود که تسهیلات و وام‌های دانشجویی را به گونه‌ای طراحی کنند که شامل حمایت‌های مالی ویژه برای تأمین مسکن و راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوپا باشد. همچنین، ایجاد یک مرکز کاریابی

تخصصی در دانشگاه که دانشجویان را به بازار کار مرتبط با رشته‌شان معرفی کند، می‌تواند گام مؤثری در کاهش نگرانی‌های شغلی آنها باشد.

- برگزاری کارگاه‌های توسعه فردی و مهارت‌های نرم: برای پاسخ به دغدغه‌های فردی دانشجویان نظیر ارتقای جایگاه اجتماعی و آمادگی برای زندگی مشترک، پیشنهاد می‌شود که مرکز مشاوره دانشگاه و معاونت فرهنگی، کارگاه‌هایی با محوریت مهارت‌های ارتباطی، فن بیان، مذاکره و مدیریت مالی برگزار کنند. این دوره‌ها می‌توانند دانشجویان را برای ورود موفق به بازار کار و زندگی اجتماعی آماده کنند.

- افزایش آگاهی نسبت به مسئولیت اجتماعی: با توجه به اینکه مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی در اولویت دانشجویان قرار ندارند، پیشنهاد می‌شود که دانشگاه، به‌ویژه در رشته‌های فنی و مهندسی، کارگاه‌ها و سمینارهایی با موضوع "مسئولیت اجتماعی و زیست‌محیطی در صنعت" برگزار کند. این اقدام می‌تواند دیدگاه دانشجویان را نسبت به نقش خود در قبال جامعه و محیط‌زیست گسترش داده و آنها را به سمت پروژه‌های با اثرات مثبت اجتماعی سوق دهد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. اعتمادی فرد، سیدمهدی (۱۳۹۳)، طرح نگرش دانشجویان نسبت به فضای دانشگاه با تأکید بر دانشگاه‌های دولتی واقع در تهران، تهران: پژوهشکده فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۲. امیری، ماندانا؛ دوران، بهناز؛ سلیمی، سید حسین؛ ضرغامی، محمدحسین؛ غلامی فشارکی، محمد (۱۳۹۸)، «ارتباط عوامل استرس‌زای دانشجویی با مشکلات روانشناختی در دانشجویان یک دانشگاه علوم پزشکی نظامی در شهر تهران»، مجله طب نظامی، دوره ۲۱، شماره ۴، ۳۸۹-۳۸۰.
۳. اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، تهران: انتشارات کویر.
۴. تامپسون، جان بروکسایر (۱۳۷۹)، رسانه‌ها و نوگرایی، ترجمه علی ایثاری کسمایی، تهران: موسسه انتشاراتی روزنامه ایران.
۵. حسین‌زاده، علی حسین؛ رضادوست، کریم؛ بهمنی، سجاده؛ عربی، علی؛ بندری، مهرا (۱۴۰۴)، «چرخه معیوب ارتباط صنعت و دانشگاه: راهکارهایی برای نیل به سوی سرمایه‌سازی دانش»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، دوره ۱۴، شماره ۲، ۸۸-۶۷.
۶. دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی؛ آذر، عادل (۱۳۹۸)، روش شناسی پژوهش کمی در مدیریت: رویکردی جامع، تهران: اشرافی: صفار، چاپ سیزدهم.
۷. دانایی‌فرد، حسن؛ امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶)، «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد»، فصلنامه اندیشه مدیریت، دوره ۱، شماره ۲، صص ۹۷-۶۹.
۸. دفتر نیازسنجی و مطالعات فرهنگی (۱۴۰۰)، بررسی مهمترین دغدغه‌های دوران دانشجویی، تهران: معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی.
۹. دلاتتی، جرارد (۱۳۸۶)، دانش در چالش: دانشگاه در جامعه دانایی، ترجمه علی بختیاری زاده، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۱۰. سنگی، لیلا (۱۴۰۲)، «نیازسنجی فرهنگی دانشجویان دانشگاه تهران»، فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، دوره ۱۸، شماره ۵۴، ۶۰-۳۳.
۱۱. سنگی، لیلا (۱۴۰۰)، «سنجش نگرش دانشجویان به برنامه‌های فرهنگی (نمونه مطالعاتی: دانشجویان تحصیلات تکمیلی خوابگاه‌های دانشگاه تهران)»، فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، دوره ۱۶، شماره ۴۹، ۲۹-۹.
۱۲. شالچی، وحید (۱۳۹۱)، بررسی گرایش‌های فرهنگی دانشجویان، تهران: معاونت پژوهشی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها.
۱۳. غیاثوند، احمد (۱۳۸۴)، بررسی نگرش دانشجویان نسبت به رفتارهای دینی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
۱۴. فکوهی، ناصر (۱۳۸۹)، «چشم انداز فرهنگ عمومی و نظام دانشگاهی»، فصلنامه مطالعات فرهنگی دانشگاه تهران، برگ فرهنگ، شماره ۲۱، ۳۵-۲۲.
۱۵. مدیریت رصد و سنجش افکار (۱۳۹۰)، بررسی نگرش‌های فرهنگی و سیاسی دانشجویان و عوامل موثر بر آن، تهران: معاونت پژوهشی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها.
۱۶. معاونت فرهنگی سازمان جهاد دانشگاهی تهران (۱۳۹۸)، نیازسنجی فرهنگی دانشجویان دانشگاه تهران، تهران: سازمان جهاد دانشگاهی تهران.
۱۷. وریج کاظمی، عباس (۱۳۸۷)، بررسی سبک‌های زندگی فراغتی در میان دانشجویان کشور و عوامل همبسته با آنها، تهران: نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها.
۱۸. هکنی، شلدون (۱۳۸۹)، «آموزش عالی به مثابه رسانه‌ای برای فرهنگ»، ترجمه عبدالعزیز تاتار، فصلنامه مطالعات فرهنگی دانشگاه تهران: برگ فرهنگ، شماره ۲۱، ۸۷-۷۷.
۱۹. یین، رابرت (۱۳۸۱)، تحقیق موردی، ترجمه علی پارساییان و محمد اعرابی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

۲۰. Biswas Mohi a Menul , Chandra Das Kai las, Shei kh Ill i as (۲۰۲۴), Psychol ogi cal i mpl i cat i ons of unempl oyment among hi gher educat ed mi grant youth i n Kol kat e Ci ty, I ndi a, www.nature.com/sci enti fi c/reports, ۱-۱۰.
۲۱. Moore Andrea, Nguyen Annie, Ri vas Sabri na, Bany-Mohammed Ayah, Maj ei ka Jarod, Marti nez Lauren (۲۰۲۱), A qual i tati ve exami nati on of the i mpacts of fi nanci al stress on col lege students, wel l -bei ng: I nsi ght s from a l arge, pri vat e i nst i tut i on, SAGE Open Medi ci ne, Uni versi ty of Sout hern Cal i forni a, Los Angl es, USA, Vol .۹, ۱-۸.
۲۲. Mel eku, Zet henbe (۲۰۲۴), Transi ti oni ng from hi gher educati on to the labour market: the rol e of graduat e i nternshi p on youth graduat e empl oyabi l i ty, Cogent Educat i on, Vol .۱۱, No.۱, ۱-۱۵.
۲۳. Nasr Ramona, Abdel Rahman Abi r, Haddad Chadi a, Nasr Nada, Karam J oanne, Hayek Jessy, Ismael I brahi m Swai dam Enan, Sal aneh Pascal e, Al ani Nael (۲۰۲۴), The i mpact of fi nanci al stress on student wel l bei ng i n Lebanese hi gher educati on, BMC Publ i c Heal th, ۱-۱۳.
۲۴. Tan M aoqi ng, Wi Zhi gang, Li Ji n, Li ang Yuxi , Lv Went i ng (۲۰۲۴), Anal yzi ng the i mpact of unempl oyment on ment al heal th among Chi nese uni versi ty graduat es: a study of emot i onal and l i ngui sti c patterns on Wei bo, Front i ers i n Publ i c Heal th, Guangzhou Sport Uni versi ty, Guangzhou, Chi na, Vol .۱۰, ۱-۹

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی